

Published on Газета «День» (<https://day.kyiv.ua>)

[Головна](#) > Народне самовираження

Народне самовираження

Художні промисли в Україні: колись і тепер

Лідія Орел ^[1]

22 жовтня, 2010 - 00:00

- [Твіт](#) ^[2]

^[3]

«НАТХНЕННЯ» / ФОТО КОСТЯНТИНА ГРИШИНА / «День»

В Україні традиційне мистецтво було невід'ємною частиною побуту. Споконвіку наш народ прикрашав житло, одяг, речі домашнього вжитку. Так народ виражав себе. Організація виготовлення речей широкого вжитку має витoki ще у княжій добі, у ранньому Середньовіччі. Цехи об'єднували кушнірів, гончарів, шевців, кравців, кожум'як, ложкарів... Цехи, які очолювали найповажніші майстри, дотримувалися певних правил, кожен мав свою атрибутику. Ремісничі цехи мали спеціальні комори на кшталт художніх салонів. Особливо багато їх було на Лівобережжі. У Західній Україні славилися ремеслами Львів, Галич, Дрогобич, Самбір.

У XVII столітті почали створюватися мануфактури, наприклад, на Волині у Горохові ткали сукно. Була також мануфактура у Почаєві: там у лаврі продавали сукна місцевого виробництва. У XIX столітті у Східній Україні, зокрема в Києві, Чернігові, Полтаві, з'явилися земства. Вони організовували майстерні, гуртували навколо них надомників, запрошували художників розробляти узори за місцевими зразками і випускали альбоми, листівки з різними орнаментами. Саме земства робили багато для розвитку ремесел: постачали майстрам сировину, організовували збут продукції. Художні вироби йшли за кордон, на міжнародні виставки, де одержували золоті й срібні медалі. На початку XX століття

Варвара Ханенко відкрила в Англії магазин української вишивки, а в місті Чикаго працював магазин вишивки одного українського села — Клембівки, що на Вінниччині.

1906 року в Києві вперше відбулася виставка прикладного мистецтва та кустарних виробів. Величезний успіх експозиції, очевидно, спонукав її організаторів заснувати того ж таки року Київське кустарне товариство. М. Біляшівський та брати Данило і Вадим Щербаківські започаткували Київський міський художньо-промисловий та науковий музей, де широко представили твори майстрів народного мистецтва.

1918 року більшовицька влада видала декрет про народні художні промисли: кустарне виробництво, зокрема, не підлягало націоналізації. Так започаткувалася мережа художніх промислів: у Богуславі на Київщині ще в 1920-х роках було засновано суконну фабрику, а в 1950-х — фабрику художнього ткацтва. Успішно працювали художні підприємства в Кролевіці, Богуславі, Переяславі-Хмельницькому, Решетилівці, Косові. Так тривало до 1960-х років, поки художні промисли не підпорядкували «Укрхудожпрому». Держава намагалася підтримувати народних майстрів, бо мала від того неабиякий прибуток. Художні вироби постачали кільком десяткам зарубіжних країн. Позитивним було те, що митці мали гарантовані замовлення, сировину, централізовану реалізацію виробів та гарантовану оплату праці. Безумовно, часто майстер потрапляв під ідеологічний прес: компартійні «цербери» вилучали з народного мистецтва традиційну українську символіку: сварги, хрести. Борючись з архаїкою, так званими пережитками, вони нищили тисячолітню художню мову народу.

У роки горбачовщини новоявлені бізнесмени ринули в художні промисли України за великим заробітком. Кооперативи народних промислів організовували всі кому не лінь. В Європу, США та Канаду масово вивозили «національні сувеніри» — від дешевих виробів (кітч) і до високохудожніх мистецьких творів, які становлять національну цінність. Таким чином зменшилася кількість ринків для збуту високохудожніх творів. Саме на них працювало багато підприємств «Укрхудожпрому»: фабрики художньої вишивки «Вінничанка», «Полтавчанка» аналогічні підприємства в Переяславі-Хмельницькому, Клембівці. Величезні колективи професійних майстрів залишилися без замовлень.

Наприкінці 1990-х років художні промисли зазнали такого ж руйнування, як і більшість фабрик, заводів, колгоспів. Ось яку картину побачила автор у 1990-ті: у порожній Богуславській фабриці ткали лише дві жінки, бо решта перейшли на підприємство з пошиття робочого одягу, яке відкрив німець-інвестор. А в Санжарах на Полтавщині колись працювало 400 вишивальниць в традиційній техніці. Тоді за санжарську сорочку українці з діаспори давали 0. На фабриці така картина: майстрині на буряках — за це їм дадуть цукру або соняшникової олії, у приміщенні нудьгує директор. Продукція залежується на складі і не має попиту через низьку художню якість. Художні вироби, над якими вони трудяться, — то машинна вишивка. Якщо їх порівняти з виробами минулих років, що завалилися на складі, то це — небо і земля! В Опішному, яке називають столицею гончарства, виготовлення художньої кераміки занепало. На приватному підприємстві керамічні вироби (макітри, вазони, глечики) формують на верстатах. Централізованого вивозу продукції немає. А люди ж потребують глечика, в якому краще зберігається молоко, макітри, щоб розтерти мак. Гончарі, які виготовляють ці речі вдома, не мають транспорту, щоб кудись їх відвезти. І ось стоять біля багатьох дворів кошики із гончарними виробами...

У Косові було об'єднання «Гуцульщина», до якого входили десять тисяч майстрів. Працювали різні цехи, а також надомники. Сюди завжди приїжджали туристи і купували художні вироби, майстри здавали їх у салони. На початку 1990-х років через борги за комунальні послуги об'єднання закрили. З десяти тисяч майстрів тільки 400 об'єднані в приватне підприємство. Нині сотні майстрів Гуцульщини заробляють на прожиття, створюючи художні вироби і самотужки везуть їх у різні райони України.

Ще в 1980-ті роки у Кролевіці на фабриці працювали сотні ткаць. Значну кількість художньої тканини виготовляли технікою ручного перебору. Сьогодні фабрика закрита, працює невелике приватне підприємство. На кролевецький рушник є й тепер великий попит, адже

це найкращий подарунок. Ще до 1917 року кролевецькі рушники йшли на експорт. В акціонерне товариство перейшла художня фабрика Переяслав-Хмельницького. Ручна вишивка замінена машинною. Закриті художні підприємства в усіх обласних центрах України, а отже й художні салони та відділення в універмагах.

СПІВПРАЦЯ З МУЗЕЄМ ПРОСТО НЕБА В ПИРОГОВІ

З 1970-х років минулого століття співробітники Національного музею народної архітектури та побуту АН України в польових експедиціях вишукують народних майстрів і запрошують їх на свята протягом останніх 30 років. З 1983 року музей традиційно проводить весняний та осінній етнографічні ярмарки. На музейних святах побували старші майстри: Олександра Селюченко, Олександра Великодня, Гаврило та Явдоха Пошивайли, Марія Руденко, Зінаїда Магеровська, Уляна Кот, Антон Штепа, Марія Шевчук, Михайло Китриш, Олександр Ганжа... Дехто з них уже покійний. А мистецькі традиції продовжує і розвиває молодь.

З усіх видів сучасного народного мистецтва перше місце посідає вишивка рушників і сорочок. Відроджуються забуті техніки. Найбільше вишивальниць в Івано-Франківській, Львівській і Чернівецькій областях. Вишивають у самому Києві та Київській, Черкаській, Полтавській, Чернігівській областях. Не відстає і Поділля. Треба сказати, що ручна праця — дуже копіткий творчий процес. Наприклад, щоб вишити довгий рушник чи сорочку, застосовуючи кілька технік, треба місяць (щонайменше) трудитися. Порівняно з вишивкою, ткацтвом в Україні займаються менше. Художню хатню тканину продовжують виготовляти на Гуцульщині, Поліссі та в деяких районах Поділля. У Богуславі за традицією тчуть Олена Попова та Валентина Міщенко. Мистецтво полтавських килимів продовжують Олександр Бабенко і Валентина Колінько. Гобелени за мотивами полтавських килимів тче Євген Пілюгін. Ліжники продовжують ткати на Гуцульщині. У решті областей України килимарство зникло. Гончарі на сьогодні працюють в Косові, Коломиї, Червонограді, Львові, Бубнівці, Опішному, Миргороді, Чигирині, Каневі, Умані, Громах, Дніпропетровську, у Пологах на Запоріжжі. Поряд із традиційним посудом вони виготовляють набори для напоїв, зокрема кавові, декоративну скульптуру, дитячу іграшку. Свої вироби випалюють переважно в електричних печах.

На початку III тисячоліття у сільському та міському побуті є потреба в металевих виробах — це різні сільськогосподарські знаряддя, архітектурні деталі. Є попит на металеві ґрати, хрести. По селах залишились поодинокі кузні, які працюють на вугіллі. Останніми роками з'явилися приватні ковальські підприємства. Найбільше їх у Києві, Львові, Івано-Франківську, Луганську. Ковальське обладнання на цих підприємствах працює на електриці. Технологія ковальства така: кування, лиття та зварювання. Ковалі часто виготовляють скульптури та різні сувеніри, наприклад скриньки, хрести, таці, підсвічники.

Понад кілька століть малює козацька Петриківка. У розвитку петриківського розпису не було перерви. Починався він з малювання хат та інших будівель. Вже на початку XX століття цей розпис перейшов у станкове мистецтво — почали малювати на папері, дереві. Розмальовані петриківські дерев'яні тарелі, скриньки, вази давно є сувенірами. Петриківський розпис полюбився не лише майстрам Дніпропетровщини, а й інших регіонів України.

Були такі роки, що жіночі прикраси — намисто, персні, сережки можна було купити тільки в художніх салонах. Сьогодні відродили виготовлення, керамічних, металевих прикрас. Та чи не найбільше виготовляють прикрас з бісеру (ґердани, силянки, плетінки). Батьківщина цих прикрас — Карпати, Поділля. Нині з бісером працюють у всій Україні.

Хоч підприємства по виготовленню шкіряних виробів давно закриті, проте поодинокі обдаровані майстри пропонують нам шкіряні деталі до одягу (пояси, сумки, гаманці), кептарі, жупани.

Були часи, коли не можна було купити дитячої іграшки ручної роботи з природних матеріалів, зокрема ляльки. Увійшла в моду американська лялька Барбі. Та потяг до свого,

рідного, до спогаду дитинства віродив ляльку-мотанку. Важко сказати, в якому регіоні України такої ляльки не зустрінеш. Від неї віє теплом.

Традиційним центром гути сьогодні є Львів. Вражає багатство форм і кольорів цього вишуканого мистецтва. Це в основному сувеніри.

У роки тоталітарного режиму боротьба з релігійними пережитками спричинила до того, що писанку забули. Єдина Гуцульщина, і зокрема Космач, не покидали улюбленого мистецтва. Крім сакрального призначення, сьогодні писанка є сувеніром, разом з вишиваним рушником — візитною карткою України. Писанку нині створює вся Україна. Шкода, що місцеві орнаменти забулися, писанкарки переважно копіюють зразки із друкованих альбомів. До того ж, вдаються до створення своїх орнаментів, часто еклектичних.

Нами подані короткі відомості про деякі види народного мистецтва, які розвиваються за традиціями. На нашу думку, в Україні художніх промислів немає — є домашнє заняття, у кращому випадку ремесла. На жаль, майстри працюють розрізнено, про сировину, як і про збут виробів, вони дбають самі.

Більшість виробів в останні роки порівняно дорогі (вишивка, ткацтво, кераміка, одяг, виконаний за народним кроєм та оздобленням). Наприклад, чоловіча сорочка «полуботка» коштує до трьох тисяч гривень.

На нашу думку, в Україні не перевелися майстри не лише з названих видів мистецтва. Об'єднавши їх у державні підприємства, можна мати значні прибутки. Тобто художні промисли України — значний внесок в її економіку.

У 80-ті роки минулого століття щорічний грошовий обіг у цій галузі сягав мільярду карбованців, близько десяти мільйонів з яких чистим прибутком осідало в державній скарбниці.

Що можна зараз зробити для відродження народних промислів? Поки що є навчальні заклади, де молодь може опанувати ремесла. Ще є училища в Косові, Вижниці, Решетилівці, Миргороді.

Потрібна державна програма підтримки ремесел. Зволікати з цим не можна. Скоро ми будемо заносити в Червону книгу деякі види ремесел. Свого часу ми розробили цікаву програму з пропаганди народного мистецтва, запропонували її телебаченню, але їм вона не потрібна. Існує проблема видання альбомів зі зразками народного мистецтва.

Напевно, жоден народ не має такої потужної творчої наснаги, як наш. Українці — дуже обдарована нація, і зараз потрібно створити державний комітет, який узяв би під свою опіку художні промисли. Це — золото, по якому ми ходимо.

КОМЕНТАР

Світлана ПРУГЛО, співробітниця інформаційної служби Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному:

— То правда, в Опішному стало менше гончарів, молодих з'являється не так багато. Одна з причин — мовляв, затратна це справа — гончарство, вважають мешканці Опішного, зрештою, самі гончарі. Для поліпшення ситуації можна було б допомогти відновити завод художньої кераміки, що раніше успішно працював. Адже опішнянська кераміка дуже цініться за кордоном. Але нині замість заводу — приватне підприємство «Гончарне коло», проте людей у виробництві задіяно зовсім мало. Здебільшого опішнянські гончарі працюють вдома. Хто знайомий з їхніми виробами, звертається безпосередньо до них. Інші самі, що називається, шукають можливості реалізації. У нас щодня базар. Приїжджають звідусіль. До речі, базар розташовано фактично на трасі Полтава-Гадяч. Це дуже практично. От так майстри і дають собі раду.

За підготовку матеріалу автор дякує Ніні РОМАНЕНКО

Лідія ОРЕЛ

Газета: №192,_(2010) [4]Рубрика: Суспільство [5]

-
- Твіт [2]

Source URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/narodne-samovirazhennya>

Links[1] <https://day.kyiv.ua/uk/profile/lidiya-orel>[2] <https://twitter.com/share>[3] https://day.kyiv.ua/sites/default/files/main/openpublish_article/20101022/4192-16-1.jpg[4] <https://day.kyiv.ua/uk/arhiv/no192-2010>[5] <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo>